

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

תהליך התשובה של רחל

לעילוי נשמת דניאלה רחל (דייקמן) ווינר ע"ה

הרב אמנון בזק

1. בראשית פרק כט, א-יא:

(א) וַיֵּשָׂא יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרְצָה בְּנֵי קְדָם: (ב) וַיֵּרָא וְהִנֵּה בָּאָר בְּשׂוּדָה וְהִנֵּה שֵׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבָּאָר הֵוא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבָּאָר: (ג) וַנֹּאסְפוּ שָׁמָּה כָּל הָעֲדָרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֹּאן וְהִשְׁיבוּ אֶת הָאֶבֶן עַל פִּי הַבָּאָר לְמַקְמָה: (ד) וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחֵי מַאִין אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ: (ה) וַיֹּאמֶר לָהֶם הִידְעֶתֶם אֶת לִבְנֵי בֵן נָחוֹר וַיֹּאמְרוּ יִדְעֻנוּ: (ו) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן: (ז) וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמִּקְנָה הִשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ: (ח) וַיֹּאמְרוּ לֹא נוֹכַל עַד אֲשֶׁר יֹאסְפוּ כָּל הָעֲדָרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן: (ט) עוֹדְנוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרַחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאִבְיָהָ כִּי רָעָה הִוא: (י) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל בֵּת לִבָּן אַחֵי אִמּוֹ וְאֶת צֹאן לִבָּן אַחֵי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּשְׁקֶה אֶת צֹאן לִבָּן אַחֵי אִמּוֹ: (יא) וַיִּשַׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיֵּשָׂא אֶת קְלוֹ וַיִּבֶךְ:

2. בראשית פרק כד, טו-כח:

(טו) וַיְהִי הוּא טָרֵם כֻּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רַבֵּקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יָלְדָה לְבִתּוֹאֵל בֵּן מִלְכָּה אִשְׁתּוֹ נָחוֹר אַחֵי אֲבִרְהָם וְכָדָה עַל שְׂכָמָה: (טז) וְהַנֶּעֱרָ טֹבֶת מִרְאָה מֵאֵד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יָדָעָה וְתִרְדֹּד הָעֵינָה וְתִמְלֵא כָדָה וְתַעַל: (יז) וַיִּרְץ הָעֶבֶד לְקִרְאָתָהּ וַיֹּאמֶר הִגְמִיאִנִי נָא מַעֲט מִיָּם מִכֶּדֶד: (יח) וְתֹאמַר שְׁתֵּה אֲדֹנִי וְתִמְהַר וְתִרְדֹּד כָדָה עַל יָדָהּ וְתִשְׁקֶהוּ: (יט) וְתִכַּל לְהִשְׁקֹתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלִיד אֲשָׂאב עַד אִם כָּלוּ לִשְׁתֵּת: (כ) וְתִמְהַר וְתַעַר כָדָה אֶל הַשִּׁקְתָּ וְתִרְץ עוֹד אֶל הַבָּאָר לְשָׂאב וְתִשָּׂאב לְכָל גַּמְלִיו: (כא) וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲהָ לָהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ ה' דְּרָכּוֹ אִם לֹא: (כב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגַּמְלִים לְשִׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַיִּשְׁנֵי צִמִּידִים עַל יָדָהּ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם: (כג) וַיֹּאמֶר בֵּת מִי אַתָּה הַגִּידִי נָא לִי הֵיטֵב בֵּית אֲבִיךָ מְקוֹם לָנוּ לָלוּ: (כד) וְתֹאמַר אֵלָיו בֵּת בְּתוֹאֵל אֲנִכִּי בֵן מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר: (כה) וְתֹאמַר אֵלָיו גַּם תִּבְּנֶן גַּם מִסְּפּוֹא רֵב עִמָּנוּ גַּם מְקוֹם לָלוּ: (כו) וַיִּקַּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַה': (כז) וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אֲבִרְהָם אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֲסִדּוֹ וְאֶמְתּוֹ מִעַם אֲדֹנִי אֲנִכִּי בְּדֶרֶךְ נָחִי ה' בֵּית אַחֵי אֲדֹנִי: (כח) וְתִרְץ הַנֶּעֱרָ וְתִגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כְּדִבְרֵים הָאֵלֶּה:

3. בראשית פרק ל, א-ב:

(א) וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וְתִקְנָה רַחֵל בְּאֶחָתָהּ וְתֹאמַר אֵל יַעֲקֹב הִבֵּה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנִכִּי: (ב) וַיַּחֲר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִכִּי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן:

4. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה מה ד"ה (ה) ותאמר שרי:

ורבנן אמ' ארבע מידות נאמרו בנשים גרגרניות צייתניות עצלניות קנאות... קנאות – 'ותקנא רחל'...

ר' לוי אמר אף גנבות ופרסניות, גנבות 'ותגנוב רחל את' וגו', פרסניות 'ותצא דינה'.

5. פירוש רד"ק בראשית פרק ל פסוק ב:

לפיכך חרה אף יעקב לפי שתלתה הכח בו ולא בא-ל אשר לו הכח והיכולת עד עקרה ילדה שבעה. והיא אמרה הבה לי בנים, אבל אם אמרה בקש רחמים עלי, צדקה במאמרה ולא חרה אפו בה.

6. רש"י בראשית פרק ל פסוק ב:

אשר מנע ממך - את אמרת שאעשה כאבא, אני איני כאבא, אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים, ממך מנע ולא ממני:

7. שכל טוב (בובר) בראשית פרק ל ד"ה (ב) ויחר אף:

ויחר אף יעקב ברחל. א"ל הקב"ה וכי כך עוין את המעיקות, חייך שבניך עומדים לפני בנה, והוא אומר להן, כי התחת א-להים אני (בראשית נ יט).

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

8. בראשית פרק ל, ג-ח:

(ג) ותאמר הנה אמת בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה: (ד) ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב: (ה) ותהר בלהה ותלד ליעקב בן: (ו) ותאמר רחל דגני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן: (ז) ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב: (ח) ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם יכלתי ותקרא שמו נפתלי:

9. בראשית פרק טז, ב:

ותאמר שרי אל אברהם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברהם לקול שרי:

10. בראשית פרק ל, ט-יז:

(ט) ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה... וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך: (טו) ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך: (טז) ויבא יעקב מן השדה בערב ויצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני וישכב עמה בלילה הוא: (יז) וישמע אלהים אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן חמישי:

11. פירוש רד"ק בראשית פרק ל פסוק יד:

וילך ראובן. וראובן היה אז כבן שבע שנים, ויצא אל השדה בימי קציר חטים ומצא דודאים ולקטם והביאם אל לאה אמו. והדודאים הם עשב ששרשם הם מצוייר ציור טבעי בדמות אדם, אולי שמע ראובן מה שאומרים ההמון כי הם מועילים להריון האשה, ולפי שעמדה אמו מלדת הביאם אליה. אבל הדבר הזה אינו אמת, כי אילו היה כן למה לא הרתה רחל שלקחה מהם, וגם לאה לא הרתה בסבתם, שהרי אמר וישמע אלהים אל לאה. ותאמר רחל. חשבה כי דברי ההמון אמת.

12. בראשית פרק ל, כב-כה:

(כב) ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה: (כג) ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי: (כד) ותקרא את שמו יוסף לאמר יסף ה' לי בן אחר: (כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולא רצי:

13. בראשית פרק לא, א-יט:

(א) וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה: (ב) וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום: (ג) ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך: (ד) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו: (ה) ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשם ואלהי אבי היה עמדי: (ו) ואתנה ידעתי כי בכל כחי עבדתי את אביכן: (ז) ואביכן התל בי והחלף את משפחתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע עמדי... (יד) ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו: (טו) הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאלכל גם אכול את כספנו: (טז) כי כל העשר אשר הציל אלהים מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה: (יז) ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים:

(יט) ולבן הלך לגזז את צאנו ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה:

14. רש"י בראשית פרק לא פסוק יט:

ותגנב רחל את התרפים - להפריש את אביה מעבודה זרה נתכוונה:

15. אבן עזרא בראשית פרק לא פסוק יט:

וי"א שרחל גנבתם לבטל ע"ג מאביה. ואילו היה כן, למה הולכה אותם עמה, ולא טמנתם בדרך?

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

16. אברבנאל בראשית פרק לא:

השאלה הי"א איך נתפתתה רחל לגנוב את התרפים אשר לאביה האם חשבה להרחיקו מע"כום כדבריהם ז"ל באמת סכלות גדול יהיה זה לה בחשבה כי לעת זקנתו בתו תטה את לבו ועם היות שנגנבו ממנו התרפים יעשה לו אלהים אחרים תחתיהם.

17. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת ויצא סימן יב:

למה גנבה אותם כדי שלא יהו אומרים ללבן שיעקב בורח עם נשיו ובניו וצאנו, וכי התרפים מדברים הם, כן דכתיב (זכריה י) 'כי התרפים דברו און'.

18. זכריה פרק י פסוק ב:

כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שקר וחלמות השוא ידברו והכל ינחמון...

19. שמואל א פרק טו פסוק כג:

כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך:

20. שד"ל בראשית פרק לא פסוק יט:

ורחל גנבתם כי האמינה בהם, אעפ"י שלא היתה עובדת ע"ז, כי סוף סוף לא היו אלא כעין גורל, והיה אותו כלי מורכב מחלקים רבים, והיו השומעים מנענעים אותם בדרכים ידועים, ולפי מה שהיה יוצא במקרה ע"י הנענוע ההוא היו שופטים כי האל השיב כך וכך, ואין זו עבודה זרה כי אם לפי מחשבת השואל, אם הוא מאמין שהתשובה באה לו מהאלילים ולא מא-ל יחיד.

21. בראשית פרק לה, ב:

(ב) ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתקכם והטהרו והחליפו שמלתיכם:

22. שכל טוב (בובר) בראשית פרק לה:

הסרו, חסר י' לימד שלא היו שאר נשיו חשודות בכך, זולתי רחל על תרפי לבן:

ויתנו (ליעקב) [אל יעקב] את כל אלהי הנכר אשר בידם. של עבדים שהסתירו מבית שכם, וגם התרפים שביד רחל:

23. בראשית פרק לה, טז-יט:

(טז) ויסעו מבית אל ויהי עוד כפרת הארץ לבוא אפרתה ותלד רחל ותקש בלדתה: (יז) ויהי בהקשתה בלדתה ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן: (יח) ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין: (יט) ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם:

24. ירמיהו פרק לא:

(יד) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו: (טו) כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שחר לפעלתך נאם ה' ושב מוארץ אויב: (טז) ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושב בנים לגבולם: (יז) שמוע שמעתי אפרים מתנווד ישרתני ואוסר כעגל לא למד השיבני ואשובה כי אתה ה' א-להי: (יח) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי: (יט) הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי מדי דברי בו זכר אצקנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה':

25. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וישלח פרשה פב:

(יט) ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה וגו' מה ראה יעקב לקבור את רחל בדרך אפרת אלא צפה יעקב שהגליות עוברות משם לפיכך קברה שם שתבקש עליהם רחמים הה"ד רחל מבכה על בניה וגו' כה אמר י"י מנעי קולך מבכי וגו' ויש תקוה לאחריתך וגו' (ירמיה לא יד - טז).